

РОЗДІЛ 5

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 338.48

Кальченко С. В.

Грибова Д. В.

Демко В. С.

Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

РЕКРЕАЦІЙНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ АНІМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СІЛЬСЬКОМУ ТУРИЗМІ

У статті висвітлено теоретичні та методологічні засади здійснення туристичної діяльності в системі селянських господарств. Обґрунтовано базовий характер анімаційно-рекреаційної складової частини для цього галузевого напрямку. Доведено необхідність оптимізації класифікаційної системи у сфері сільського туризму. Запропоновано категорії «етнографічний туризм», «спортивний туризм» та «екологічний туризм» як різновиди сільського туризму. Сформульовано базові принципи здійснення туристичної діяльності. Визначено напрями організації рекреаційної та анімаційної діяльності в комплексі «зелена садиба». Обґрунтовано перспективність цього напрямку функціонування селянських господарств за умов активної інтеграції в регіональну систему соціально-економічних відносин та налагодження взаємовигідного співробітництва з іншими представниками сільської громади.

Ключові слова: рекреаційна діяльність, анімаційна діяльність, зелений туризм, селянські господарства, етнотуризм, агротуризм.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку вітчизняної аграрної сфери характеризується домінуванням сімейних форм виробництва сільськогосподарської продукції в загальній структурі. Найбільше значення відповідних показників спостерігається в картоплярстві, овочівництві, виробництві плодово-ягідної продукції. Питома вага цієї групи аграріїв становить відповідно 92,86% та 89% протягом останніх 5 років [6]. Специфіка організації економічної діяльності ускладнюється неоднорідністю характеру господарювання.

Більшість сімейних господарств функціонують на споживчих засадах, використовуючи отриману продукцію здебільшого для задоволення власних потреб, реалізуючи лише неспожиті надлишки. Питома вага фермерських господарств, які здійснюють свою економічну діяльність на принципах товарного виробництва, являючи собою одну із складових частин системи аграрного підприємництва, в загальній структурі сільськогосподарського виробництва є відносно незначною.

Водночас слід відзначити, що оцінка результатів лібералізації земельних відносин для подальших перспектив функціонування селянських господарств дає підстави вказувати на необхідність пошуку нових форм економічної реалізації, освоєння несільськогосподарських галузевих напрямів. Одним із перспективних видів самозайнятості сільського населення в цьому аспекті є туристична діяльність. Необхідно відзначити, що сільський туризм включає в себе цілий комплекс потенційно можливих форм надання відповідних послуг (агротуризм, етнотуризм, екотуризм тощо), кожна з яких характеризується певними відмінностями щодо форми надання послуг та специфіки технологічного забезпечення. Зазначені обставини зумовлюють актуальність дослідження теоретико-методологічних аспектів організації туристичної діяльності на базі селянських господарств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сучасних особливостей організації тури-

стичної діяльності в сільській місцевості знайшли своє відображення в працях Л. Забуранної, М. Маліка, Н. Кудла та ін. Зокрема, Л. Забуранна вказує на важливість виваженої державної політики сприяння розвитку туристичного бізнесу в системі селянських господарств. Теоретико-методологічні аспекти здійснення економічної діяльності селянських господарств розглядалися в роботах В. Збарського, І. Коблянської, І. Свиноуса, О. Чайнова, О. Челінцева та ін. Так, положення концепції без найманого сімейно-трудового селянського господарства являють собою методологічний базис для дослідження особливостей функціонування не тільки особистих селянських або сімейних фермерських господарств. Положення теорії «основної рівноваги», що визначають принципи організації господарської діяльності та характеру дії мотиваційного механізму, є справедливими для будь-якої сімейної форми ведення бізнесу. Водночас, на нашу думку, потребують додаткового дослідження теоретичні аспекти організації туристичної діяльності на базі селянських господарств, враховуючи багатоаспектний характер надання туристичних послуг.

Метою дослідження є вивчення рекреаційних аспектів організації туристичної діяльності в системі сільських територій на базі сільських домогосподарств. Зокрема, передбачається аналіз теоретичних засад рекреаційно-анімаційної діяльності у сфері сільського туризму. Також, на нашу думку, необхідним є вивчення наявного категоріального апарату, який використовується для характеристики різновидів туристичної діяльності в сільській місцевості. За результатами аналізу соціально-економічної сутності анімаційно-рекреаційної діяльності прогнозується визначити майбутні орієнтири розвитку сільського туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. Слід відмітити, що дотепер є певна термінологічна неузгодженість у класифікаційних підходах щодо визна-

чення видів та напрямів туристичної діяльності, яку можуть проводити члени сільських домогосподарств.

Так, зокрема, чинним законодавством вводяться поняття «агротуризм» та «екотуризм» (остання дефініція ототожнюється із термінами «зелений туризм» та «природничий туризм»). Агротуризм – форма сільського туризму, яка безпосередньо пов'язана з селянським (фермерським) господарством, що одночасно надає послуги з проживання та харчування, знайомить із сільськогосподарською діяльністю, традиціями та звичаями цього регіону. Розрізняють дві основні форми агротуризму: винаймання помешкання з обслуговуванням безпосередньо в межах господарства або розміщення на нічліг із самообслуговуванням на землях, що належать до господарства (кемпінги та намети) [2].

М. Малік та Л. Забуранна пропонують для використання термін «сільський аграрний туризм», під яким вони розуміють вид туризму, що передбачає тимчасовий виїзд особи з місця проживання в сільську місцевість із залученням приватного сектору для розміщення з метою відпочинку, регенерації та (чи) релаксації [5]. У цьому аспекті агротуризм розглядається ними як різновид сільського аграрного туризму. Також виділяються такі різновиди: сільський зелений (відпочинковий) та екотуризм.

Вітчизняна нормативно-правова база трактує термін «екотуризм (зелений туризм)» як форму активного і безпосереднього відвідування територій з особливими природними і культурними умовами. Екотуризм спрямований на охорону природного і культурного середовища регіонів, які відвідують туристи. Синонімом поняття «екотуризм» є поняття «природничий туризм». Екотуризм може бути активним, фауно- та флористичним, культурологічним і етнографічним [2].

На нашу думку, інтерпретація етнографічного напрямку туристичного бізнесу як одного з різновидів екологічного є недоцільною, оскільки це передбачає ототожнення природно-кліматичного та культурно-гуманітарних аспектів. Правильніше було б не встановлювати знаку рівняння між дефініціями «зелений туризм» та «екотуризм», оскільки перше є більш широким за змістом. Ба більше, на нашу думку, доцільно було б застосовувати таку класифікацію сільського туризму.

1. Екологічний туризм. Передбачає надання туристичних послуг, пов'язаних з активним використанням природних елементів навколишнього середовища як засобів праці. Слід відмітити, що відповідні елементи можуть бути як природного, так штучного походження (рукотворні ставки, лісопосадки тощо). Головною метою є досягнення встановлення безпосереднього контакту людини та природи, в процесі якого відбувається рекреаційний ефект.

2. Етнографічний туризм. Передбачає надання туристичних послуг, пов'язаних з ознайомленням із традиціями, звичаями, обрядами, місцевими культурними пам'ятками. Специфіка співпраці із клієнтом має враховувати обмежену можливість створення майнових об'єктів, які мають етнографічну цінність. Водночас цей напрям туристичної діяльності передбачає активну експлуатацію місцевих національно-культурних традицій під час оформлення житлових об'єктів, вибору меню тощо. Головною метою є максимальне досягнення «ефекту поринання» у вибраний культурно-часовий пласт.

3. Спортивний туризм. Включає в себе комплекс спортивно-оздоровчих заходів, спрямованих на фізичне розвантаження клієнта. Надзвичайно важливим у цьому аспекті є системний підхід або (у разі спеціалізованого характеру спортивно-туристичних послуг) чітке визначення із намірами потенційних споживачів. Головною метою є досягнення морального задоволення клієнтів за рахунок їхньої інтеграції у систему колективних спортивно-оздоровчих заходів.

Н.Є. Кудла, аналізуючи процес надання туристичної послуги в сільській місцевості, виділяє такі специфічні ознаки, які є базовими характеристиками цього продукту: привабливість території, гостинність сільської громади, пропоновані зручності в оснащенні селянського господарства, додаткові та супутні послуги [4].

Як бачимо, значна кількість із наведених характеристик мають суспільно-колективну природу і можуть бути досягнуті тільки за рахунок взаємовигідної співпраці членів сільської громади. Навіть перевіривши судино-туристичні об'єкти на хутірський спосіб розміщення, селянин не здатен самостійно надавати своїм клієнтам відповідний комплекс «суспільних» послуг.

Аналізуючи особливості ведення туристичного бізнесу на базі селянських господарств, на нашу думку, слід враховувати вплив комплексу внутрішніх та зовнішніх факторів. До внутрішніх насамперед слід віднести сімейну форму здійснення економічної діяльності. Це зумовлює принципові відмінності в характері розподілу результатів діяльності та особливості застосування техніко-технологічного забезпечення. До зовнішніх, на нашу думку, слід віднести як природні (вплив яких має постійну об'єктивну сутність), так і антропогенні фактори (що виникають як результат соціально-економічної, політичної та культурно-гуманітарної діяльності людини).

З огляду на зазначені аспекти, нами виділяються такі базові принципи організації надання туристичних послуг в сільській місцевості.

1. Комплексний, системний характер. Специфіка туристичної діяльності в сільській місцевості передбачає поєднання елементів декількох різновидів у межах одного господарюючого суб'єкта. Досить розповсюдженим є надання послуг, які можна відносити як до етно-, так і до екотуризму. Також досить поширеним є поєднання агро- та екотуризму в процесі організації діяльності відповідних підприємницьких структур. Цей факт, з одного боку, дає змогу розширити коло потенційних клієнтів, а разом із цим підвищує ступінь відповідальності до рівня надання туристичних послуг, враховуючи їхній комплексний характер.

2. Пріоритет індивідуальної (сімейної) форми ведення бізнесу. Беручи до уваги важливість розвитку малих форм бізнесу в сільській місцевості як невід'ємної складової частини забезпечення процесу розбудови сільських територій, слід вказати на першочерговий характер стимулювання туристичної діяльності на селі у садибній формі. Ця модель ведення господарської діяльності, на нашу думку, дає змогу максимально ефективно використати всі переваги сімейного бізнесу у поєднанні із можливістю застосування власних житлових та господарських будівель без суттєвих додаткових затрат.

3. Інтеграція в систему соціально-економічних відносин на рівні сільської громади. Селоформує функція малих підприємницьких форм особливо ефективно проявляється у процесі участі у

вирішенні нагальних питань, що постають перед селянами як членами єдиного соціуму. Слід відзначити, що одним із базових принципів функціонування сучасних бізнес-структур у провідних країнах світу є соціальна відповідальність. Це, поміж іншого, передбачає факт наявності постійно діючих відносин із представниками регіональної влади, а також участь у вирішенні соціальних проблем місцевої спільноти. Як юридичне оформлення відносин сторін за сучасних умов використовуються суспільні договори (соціальні контракти). У їхніх положеннях фіксуються відповідні соціальні зобов'язання, що додатково беруть на себе представники підприємницької спільноти, а також преференції, які мають надаватися їм із боку місцевої громади.

4. Міжгосподарська співпраця з іншими представниками місцевого підприємництва (насамперед в аграрній сфері). Запорукою ефективного функціонування сімейного туристичного бізнесу на селі є формування дієвої системи поділу праці, яка передбачає наявність багатоукладної диверсифікованої економічної моделі. Так, зокрема, діяльність туристичних садиб є неможливою без належного інфраструктурного забезпечення (система сполучення, енерго- та водопостачання, зв'язку тощо). Це передбачає наявність відповідних сервісних служб, системи постачання якісного продовольства.

Окремо слід відзначити важливість інформаційного забезпечення туристичної діяльності на селі. Цей напрям включає в себе як суто галузевий аспект (пошук нових партнерів, форм та видів надання послуг тощо), так і питання, пов'язані з наданням консультаційних послуг (аналітика, юриспруденція, облік тощо). Найбільш прийнятним, на нашу думку, є варіант наявності відповідних спеціалістів на території сільського населеного пункту, а систему відносин між ними та суб'єктами туристичного бізнесу доцільно будувати в межах обслуговуючих кооперативів.

Розглядаючи туристичну діяльність, яку здійснюють суб'єкти сільського туризму, ми виділяємо анімаційний (розважальний) та рекреаційний (відновлювальний) аспекти цього процесу. Вони є невід'ємними складовими частинами вказаного галузевого напрямку, оскільки значною мірою і визначають специфіку його соціально-економічної сутності. Отримуючи туристичні послуги, споживач сподівається не тільки отримати нові відчуття в процесі ознайомлення із красотою навколишнього середовища, а також народними традиціями, звичаями, обрядами. Значною мірою клієнти

намагаються здобути позитивні емоції, відновити втрачену енергію, відпочити від фізичних та моральних навантажень.

Останній факт є особливо важливим, з огляду на зміну пріоритетів у використанні засобів виробництва, характерну для моделі постіндустріального інформаційного суспільства. Оскільки основою сучасного економічного розвитку є здатність індивідуума швидко й ефективно споживати та відтворювати знання, то головним засобом виробництва стає людський мозок та психіка, готовність здійснювати напружену розумову діяльність. За цих умов рекреаційно-анімаційне спрямування набуває особливої актуальності у сфері надання туристичних послуг особам, професійна діяльність яких передбачає більшою мірою розумову, ніж фізичну активність.

На нашу думку, розглядаючи форми та тематичні напрями сільського туризму, слід виходити з необхідності збереження українського села як унікальної форми співіснування населення в соціальному, економічному та культурному аспектах. Недоцільним є перетворення сільських населених пунктів на «казино-сіті», в якому земля остаточно втрачить своє природне призначення.

Ця позиція зумовила певні обмеження щодо вибору відповідного асортименту туристичних послуг у комплексі «зелена садиба». На нашу думку, доцільною є концентрація анімаційної діяльності на видовищному, оздоровчому та пізнавальному напрямах (табл. 1). За цих умов найбільш прийнятними є такі напрями сільського зеленого туризму, як етнотуризм, спортивний туризм та екотуризм. Кожен із них являє собою форму спілкування клієнта з навколишнім середовищем в режимі відпочинку, вони мають певні спільні риси та відмінності.

Як бачимо, кожен із напрямів (екологічний, етнічний та спортивний) мають різний ступінь реалізації в тих чи інших анімаційних заходах. Слід відмітити, що рекреаційна сутність для відповідних видів анімаційних заходів здебільшого має чітко визначений фізичний або психологічний аспект реалізації.

Таким чином, ми бачимо, що організація туристичної діяльності в системі сільських територій на базі селянських господарств повинна мати системний комплексний характер і практично не може реалізовуватися у моноспеціалізований спосіб (тільки етнографічний або тільки екологічний напрям). Фактична реалізація цих комерційних проектів передбачає не тільки наявність належного техніко-технологічного та орга-

Таблиця 1
Напрями організації рекреаційної та анімаційної діяльності в комплексі типу «зелена садиба»

Види проведення анімаційних заходів	Напрямок туризму			Форми проведення анімаційних заходів	Рекреаційний аспект
	Спортивний	Екологічний	Етнографічний		
Туристично-оздоровчі	++	++	+	Похід, туристичні змагання	Фізичне розвантаження
Видовищно-оздоровчі	+	+	++	Конкурс, свято, ярмарок	Психологічне розвантаження
Пізнавально-оздоровчі	+	+	+++	Екскурсії, бесіди, лекції, вікторини, навчання ремесел	Переважно психологічне розвантаження
Комплексні	++	++	++	Комбінована екскурсія, похід вихідного дня, шоу-програма	Фізико-психологічне розвантаження

+ ступінь активності туристичного напрямку

Джерело: авторська розробка

нізаційного забезпечення з боку власників зеленої садиби. Важливим фактором, що зумовлює її подальший ефективний розвиток, є активна співпраця з підприємницько активними членами сільської громади, налагодження взаємовигідних соціальних зв'язків, нарешті, соціально відповідальний характер ведення бізнесу. За таких умов ми можемо говорити про успішність цих проектів у довгостроковій перспективі.

Висновки і пропозиції. У статті проаналізовано теоретичні та методологічні засади організації туристичної діяльності в системі селянських господарств. Обґрунтовано базовий характер

анімаційно-рекреаційного складника для цього галузевого напрямку. Доведено необхідність оптимізації класифікаційної системи у сфері сільського туризму. Сформульовано базові принципи здійснення туристичної діяльності. Визначено напрями організації рекреаційної та анімаційної діяльності в комплексі «зелена садиба». Обґрунтовано перспективність цього напрямку функціонування селянських господарств за умов активної інтеграції в регіональну систему соціально-економічних відносин та налагодження взаємовигідного співробітництва з іншими представниками сільської громади.

Список використаних джерел:

1. Забуранна Л.В. Зарубіжний досвід розвитку сільського зеленого туризму. *Економіка АПК*. 2011. № 6 С. 178–183.
2. Закон України «Про особисте селянське господарство» № 742 від 15.05.2003р. URL: <http://konesh.ru/zakon-ukrayini-pro-osobiste-selyanseke-gospodarstvo-stranica-4.html> (дата звернення 4.09.2019).
3. Кирич Н.Б. Особливості організації екотуризму в Україні (регіональні аспекти формування стратегії розвитку). *Вісник ДІТБ*. 2012. № 16. С. 208–214.
4. Кудла Н.Є. Шляхи підвищення якості сільського туризму. *Економіка АПК*. 2012. № 5 С. 115–122.
5. Малік М.Й., Забуранна Л.В. Сільський аграрний туризм як чинник розвитку сільських територій. *Економіка АПК*. 2012. № 5 С. 110–115.
6. Сільське господарство України 2017: статистичний збірник. К., 2018. С. 120–122.
7. Чаянов А.В. Природа крестьянского хозяйства и земельный режим. Труды Всерос. съезда Лиги аграрных реформ. 1918. М. С. 4–5.
8. Челинцев А.Н. Теоретические основания организации крестьянского хозяйства. Харьков. 1919. 178 с.
9. Josifidis, K., Supic, N., Beker, E., Srdic, S. The welfare regimes and relative poverty in the EU-14. 1995-2006 *International Journal of Economic Research*. 2012. 9(2). P. 297–319.
10. Mishenin Y., Valentynov V., Maslak O., Koblianska I. Modern transformation in small-scale agricultural commodity production in Ukraine. *Marketing and management of innovation*. 2017. № 4. 358–366.
11. Varchenko O., Svytnous I., Grynchuk Y. The strategy of developing agricultural supply chain in terms of food security in Ukraine. *International Journal of Supply Chain Management*. 2017. 7(5). P. 657–666.

References:

1. Zaburanna L. V. (2011) Zarubizhnyy dosvid rozvytku sil's'koho zelenoho turyzmu [Foreign experience in the development of rural green tourism]. *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 178–183.
2. Zakon Ukrainy «Pro osobyste selyans'ke gospodarstvo» [The Law of Ukraine "On Personal Peasant Farming"]. 2003. № 742. Available at: <http://konesh.ru/zakon-ukrayini-pro-osobiste-selyanseke-gospodarstvo-stranica-4.html> (accessed 4 September 2019).
3. Kyrych N. B. (2012) Osoblyvosti orhanizatsiyi ekoturizmu v Ukraini (rehional'ni aspekty formuvannya stratehiyi rozvytku) [Features of ecotourism organization in Ukraine (regional aspects of development strategy development)]. *Visnyk DITB*, no. 16, pp. 208–214.
4. Kudla N. E. (2012) Shlyakhy pidvyshchennya yakosti sil's'koho turyzmu [Ways to improve the quality of rural tourism]. *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 115–122.
5. Malik M. Y. Zaburna L. V. (2012) Sil's'kyy ahrarnyy turyzm yak chynnyk rozvytku sil's'kyy terytoriy [Rural agricultural tourism as a factor in the development of rural territories]. *APK economy*, no. 1, pp. 84–89.
6. Sil's'ke gospodarstvo Ukrainy 2017: statystychnyy zbirnyk (2018). [Agriculture of Ukraine 2017: Statistical collection]. (in Ukrainian)
7. Chayanov A. V. (1918) Priroda krest'yanskogo khozyaystva i zemel'nyy rezhim [The nature of the farm and land regime]. (in Russian)
8. Chelyntsev A. N. (1919) Teoreticheskiye osnovaniya organizatsii krest'yanskogo khozyaystva. [Theoretical foundations of the organization of a farm]. Khar'kov. (in Russian)
9. Josifidis K., Supic N., Beker E., Srdic S. (2012). The welfare regimes and relative poverty in the EU-14. 1995-2006 *International Journal of Economic Research*, 9 (2), pp. 297–319
10. Mishenin Y., Valentynov V., Maslak O., Koblianska I. (2017) Modern transformation in small-scale agricultural commodity production in Ukraine. *Marketing and management of innovation*, 4, pp. 358–366.
11. Varchenko O., Svytnous I., Grynchuk Y. and at (2018) The strategy of developing agricultural supply chain in terms of food security in Ukraine. *International Journal of Supply Chain Management*, no. 7(5), pp. 657–666.

Кальченко С.В.

Грибова Д.В.

Демко В.С.

Таврический государственный агротехнологический университет
имени Дмитрия Моторного

РЕКРЕАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ ОРГАНИЗАЦИИ АНИМАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СЕЛЬСКОМ ТУРИЗМЕ

Резюме

В статье освещены теоретические и методологические основы осуществления туристической деятельности в системе крестьянских хозяйств. Обоснован базовый характер анимационно-рекреационной составляющей для этого отраслевого направления. Доказана необходимость оптимизации классификационной системы в сфере сельского туризма. Предложены категории «этнографический туризм», «спортивный туризм» и «экологический туризм» в качестве разновидностей сельского туризма. Сформулированы базовые принципы осуществления туристической деятельности. Определены направления организации рекреационной и анимационной деятельности в комплексе «зеленая усадьба». Обоснована перспективность этого направления функционирования крестьянских хозяйств в условиях активной интеграции в региональную систему социально-экономических отношений и налаживания взаимовыгодного сотрудничества с другими представителями сельской общины.

Ключевые слова: рекреационная деятельность, анимационная деятельность, зеленый туризм, крестьянские хозяйства, этнотуризм, агротуризм.

Kal'chenko Serhiy

Hrybova Diana

Demko Valentyna

Dmytro Motornyi Tavsia State Agrotechnological University

RECREATIONAL ASPECTS OF ORGANIZATION OF ANIMATION ACTIVITY IN RURAL TOURISM

Summary

The article covers theoretical and methodological principles of tourist activity in the system of peasant farms. The importance of tourism business as a form of self-employment of agricultural enterprises of commodity direction is analyzed. The necessity of taking into account the results of the influence of the liberalization of land relations in the agricultural sphere on the nature of the functioning of family forms of agricultural production is emphasized. The basic character of the animation-recreational component for the given branch direction is substantiated. The necessity to optimize the classification system in the field of rural tourism has been proved. The essential differences in the concepts of "ecological tourism", "ethnographic tourism" and their substantive discrepancy are pointed out. The categories "ethnographic tourism", "sports tourism" and "eco-tourism" are offered as varieties of rural tourism. Basic principles of tourism activity are formulated. These include, in particular, the complex systemic nature, the priority of the family form of business, integration into the system of rural socio-economic relations and inter-economic integration. It is necessary to preserve the Ukrainian village as a unique form of coexistence of the population in social, economic and cultural aspects when organizing rural tourism business objects. The directions of organization of recreational and animation activity in the complex "green estate" are determined. It is proved that the most appropriate are the destinations of rural green tourism, such as ethno tourism, sports tourism and ecotourism. It is noted that each of them represents a form of communication of the client with the environment in the rest mode. At the same time, it is indicated that they share certain features and differences. Prospects of this direction of functioning of peasant farms under conditions of active integration into regional system of socio-economic relations and establishment of mutually beneficial cooperation with other representatives of rural community are substantiated. It is noted that an important component of successful tourism business in the countryside is its social responsibility.

Keywords: recreational activity, animation activity, green tourism, peasant farms, ethno tourism, agritourism.